

Skeive flyktninger – en dobbel minoritet

Anette Hassel

Flyktninghelseteamet, Trondheim kommune

Flyktninghelseteamet, Trondheim kommune

anette.hassel@trondheim.kommune.no

Gjennom klinisk og systemrettet arbeid kan psykologer bidra til økt aksept for at det skal være lov til å elske den man vil.

Skeive flyktninger er en dobbel minoritet i Norge som har spesifikke psykiske, identitetsmessige og relasjonelle utfordringer. I juni 2022, da Oslo skulle feire Pride, ble den vanskelige situasjonen for mange skeive, og særlig for skeive med minoritetsbakgrunn, tydeliggjort. To personer ble skutt og drept, flere såret, og Pride-paraden måtte utsettes på grunn av fare for islamistisk terror. I etterkant av terroren har statsminister Jonas Gahr Støre og andre i regjeringen og på Stortinget modig åpnet for at vi må diskutere hvordan religiøse minoritetsmiljøer kan bidra til å skape større aksept for skeive. Det er like viktig at også psykologer i klinisk og systemrettet arbeid utvikler økt forståelse for skeives levekår i minoritetsmiljøer, særlig for å sikre likeverdige helsetjenester og psykisk helsetilbud av høy kvalitet.

De siste par årene har flyktningtjenestene og Flyktninghelseteamet (FHT) i Trondheim kommune, hvor jeg er ansatt som psykologspesialist, rettet spesiell oppmerksomhet mot livssituasjonen, rettighetene og tilbudene til LHBTIQ+-flyktninger i prosjektet *Tilhørighet i Trondheim*.

Her ønsker jeg å dele psykologfaglig kunnskap og erfaringer jeg har opparbeidet meg etter to års fordypning i feltet. Jeg vil løfte fram de spesifikke sårbarhetene til skeive flyktninger som dobbel minoritet, og fremheve hvordan sårbarhetene særlig aktualiseres i asylintervjuene hos utlendingsmyndighetene.

I undersøkelser beskriver LHBTIQ+-flyktninger frykt for at deres legning skal bli kjent for andre

Tilhørighet i Trondheim

Prosjektet *Tilhørighet i Trondheim* er støttet av midler fra Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDI). Vi søkte midler fordi programrådgivere i flyktningtjenesten i kommunen formidlet at de skeive flyktningene som ble bosatt i Trondheim, ofte ville flytte til Oslo eller andre større byer kort tid etter bosetting. Ønskene om flytting kom av mistriivsel på grunn av mobbing fra andre flyktninger de møtte i norskundervisning, mangel på nettverk i det skeive miljøet, mangel på gode psykiske og sosiale tilbud, og svak forståelse av skeive flyktningers behov og utfordringer hos kommunalt ansatte.

Prosjektgruppen består av programrådgivere i introduksjonsprogrammet for nybosatte flyktninger, lærere for flyktninger som mottar norskundervisning, psykiatrisk sykepleier og undertegnede psykologspesialist ved Flyktninghelseteamet. Flere av våre flyktninger og asylsøkere har bidratt med råd, ønsker og behov og med beskrivelser av faktiske problemområder. Vi har hatt tett samarbeid med ressurspersoner hos Skeiv Verden, som er en nasjonal interesseorganisasjon for LHBTIQ+-personer med minoritetsbakgrunn.

I prosjektperioden har vi utviklet kompetansehevingsdager, verktøy for hvordan ansatte i flyktningtjenestene kan tematisere legning både individuelt og i grupper på en måte som ikke risikerer

å bidra til skamfølelse eller skyldfølelse, og verktøy for seksualundervisning som inkluderer fokus på skeiv kjærlighet. Videre har vi forsøkt å heve kvaliteten på det psykososiale tilbudet og den psykiske helsehjelpen som tilbys, ved å opprette sosiale tilbud i samarbeid med frivillige organisasjoner, og ved allmenn bevisstgjøring av helsearbeidere som møter skeive flyktninger. Skeiv Verden har bidratt med kompetanseheving for ansatte i flyktningtjenestene og undervisning til flyktninger i voksenopplæringen. De har også opprettet en lokalavdeling i Midt-Norge, inkludert Skeiv kafé for skeive med minoritetsbakgrunn.

Hva betyr LHBTIQ+?

LHBTIQ+-begrepet inkluderer både betegnelser knyttet til seksuell orientering og kjønnsidentitet (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2022). LHBTIQ+ er en forkortelse for lesbiske, homofile, bifile, transpersoner, personer med variasjon i kroppslig kjønnsutvikling/ interkjønnpersoner og queerpersoner/skeive.

Skeiv flukt

Personer som flykter på bakgrunn av diskriminering, forfølgelse og fare for eget liv grunnet seksuell legning, omtales gjerne som skeive flyktninger eller LHBTIQ+-flyktninger (United Nations High Commissioner for Refugees [UNHCR], 2012). Årsakene til flukt er fare for vold, angrep og tortur, tilfeldig fengsling og dommer som innebærer lange fengselsstraffer eller dødsstraff (Nathwani, 2015). Homofili er fortsatt straffbart i 69 land (Mendos et al., 2020). Mange LHBTIQ+-flyktninger har opplevd diskriminering fra familien og i utdanning og arbeidsliv, og at de ikke får tilgang til nødvendige helsetjenester. En del frykter tortur, tvangsmedisinering, tvangsbehandling og kirurgiske inngrep, samt tvangsekteskap og voldtekt (UNHCR, 2012). En fjerdedel av skeive flyktninger har rapportert å være utsatt for voldtekt, og omtrent halvparten har blitt presset til seksuelle handlinger (Eggebo et al., 2018).

Tilhørighet i Trondheim har hatt kontakt med om lag 20 bosatte flyktninger og om lag 10 asylsøkere med legning som hovedårsak til flukt. Det kan hende at antallet som flykter på grunn av legning, er større enn det prosjektet har kartlagt, da flyktningtjenestene ikke har gjennomført strukturert kartlegging av legning hos sine deltakere eller pasienter.

Æren og skammen

I undersøkelser beskriver LHBTIQ+-flyktninger frykt for at deres legning skal bli kjent for andre. Dette henger sammen med æreskodekser i landene de har flyktet fra (Akin, 2017; Stubberud & Akin, 2018). Flere ikke-vestlige samfunn har æreskodeks (Wikan, 2008), som er et sett av regler som spesifiserer hva som gir ære, og hva som kan føre til tap av ære. Ære er både personlig og kollektivt. Enkeltpersoners handlinger eller rykte kan gi vanære for hele kollektivet som tar del i samme ære. Ære handler om omverdenens vurderinger, og den umoralske handlingen fører ikke med seg vanære for den blir offentlig kjent. Vanære dreier seg altså ikke om selve handlingen, men omgivelsenes reaksjon på den. Skam og ære er knyttet til familien og gruppen, og forholdet til kollektivet går foran individuelle rettigheter (Allum et al., 2020). Mange skeive flyktninger holder legningen sin skjult for

familien av frykt for å bringe skam over familien, bli ekskludert eller å bli utsatt for æresrelatert vold (Følner et al., 2015).

Skamfølelsen mange kjenner overfor sin egen legning, er knyttet til internaliserte kulturelle verdier, religiøse aspekt og familieverdier. Fra hjemlandet og på morsmålet har få lært nøytrale eller positive begrep om egen legning. Skeive flyktninger har lært seg å omtale egen legning med negative begrep, hvis de i det hele tatt har ord for legningen. Det er et mindretall som har kjennskap til positive LHBTIQ+-rollemodeller de kan relatere seg til (Følner et al., 2015). Mange har vansker med å opprette og opprettholde nære og intime relasjoner, og psykiske plager er utbredt. I en dansk studie fra 2015 rapporteres det om et høyt antall suicidforsøk og betydelig grad av suicidale tanker hos LHBTIQ+-flyktninger (Følner et al., 2015). I en norsk studie rapporterte over 25 % av LHBTIQ+-flyktningene å ha en psykisk lidelse som førte til nedsatt hverdagsfungering, inkludert traumelidelser, rusproblemer, depressive symptom og suicidalitet (Eggebo et al., 2018).

Dobbel minoritet

Mange skeive flyktninger har vansker med å være åpne om egen legning etter at de har kommet til Norge, på grunn av opplevd diskriminering og utestenging (Eggebo et al., 2018; Følner et al., 2015). Skeive flyktninger opplever diskriminering fra flere hold. Under flukten har mange fryktet å få legningen avslørt, og har møtt svak kunnskap om skeive flyktnings levekår og psykososiale vansker hos institusjoner og myndigheter der de har søkt asyl (Stubberud & Akin, 2018). LHBTIQ+-flyktninger utsettes for diskriminering og eksklusjon fra personer med lik etnisk og kulturell bakgrunn som følge av legningen, og de utestenges fra norske miljøer på grunn av etnisk og kulturell bakgrunn.

Skeive flyktninger beskriver at forventningene til livet i Norge ikke blir innfridd (Eggebo et al., 2018). Å være åpen om egen legning ble ikke like enkelt som vedkommende forventet, og drømmen om å finne en god partner og familie ble vanskelig å oppnå. Enslige mindreårige LHBTIQ+-flyktninger har i forskningsintervjuer beskrevet å bli utsatt for mobbing, trakassering, overgrep, utfrysing og isolasjon fra andre asylsøkere (Stubberud & Akin, 2018). Mange har erfart at det sosiale nettverket i Norge primært består av den samme gruppen som de flyktet fra (Eggebo et al., 2018).

I terapirommet

Gjentakende tema for de skeive flyktningene som jeg har møtt i terapi, er traumatiske erfaringer, identitetsproblematikk, skam, skyld og ensomhet. De traumatiske erfaringene er gjerne av relasjonell natur, og inkluderer utfrysing fra nære relasjoner, seksuelle overgrep og til dels grov tortur. Flere av pasientene frykter å bli utstøtt fra familien og ikke bli anerkjent for den de er. De har også frykt for at familiemedlemmer skal komme til skade hvis legningen blir kjent for familiens lokalsamfunn. Utfallet er ofte at pasienten trekker seg unna familiemedlemmer, enten fysisk eller mentalt, ved å ikke tørre å fortelle hvordan de egentlig har det, og hvem de er.

Pasientene beskriver en skamfølelse som er både ekstern og intern, og mange sliter med å sette ord på hvem de er som menneske, og hva de er opptatt av, på en nøytral eller positiv måte. Flere forteller at de har brukt skjellsord og nedsettende ord for å beskrive seg selv, og om å føle seg ekle, uverdige og med selvhat.

Mange forteller at de sliter sosialt i situasjoner der de møter andre flyktninger, grunnet negative sanksjoner fra personer med samme landbakgrunn. I samtalen beskrives utstrakt bruk av negativ sosial kontroll fra minoritetsmiljøer. Flere forteller at de vegrer seg for å ha norskundervisning

sammen med andre flyktninger fordi de blir utestengt og mobbet av medelever. I noen tilfeller gir dette forsinkelser i språkopplæring og utdanning. Mange beskriver ensomhet og at de ikke opplever tilhørighet, verken til egen familie, til det norske majoritetssamfunnet, til det skeive norske miljøet eller til flyktningmiljøet.

Hvilke spesifikke terapeutiske intervensjoner en bruker i terapi med skeive flyktninger, er avhengig av problemstilling og kontekst. Det er uansett sentralt å bruke ekstra tid på å opprette tillit i terapirelasjonen. Erfaringsmessig er det nyttig å uttrykke tydelig aksept for pasientens legning og situasjon, både verbalt og nonverbalt. På mitt kontor står det fremme brosjyrer med regnbuefargene, og på venterommet henger det en flerspråklig plakat fra Skeiv Verden som sier: «Du er ikke alene». Min erfaring er at man bør være varsom med å spørre pasienten direkte om legning hvis man er usikker på om personen er klar for å prate om dette. Hvis pasienten ikke er klar for å fortelle, kan direkte spørsmål føre til økt skam og skyldfølelse.

Siden mange av mine pasienter behersker norsk dårlig, brukes tolk i de fleste samtale. Mange tolker har ikke opplæring i begrepsbruk om legning og mangler oversettable ord innen LHBTIQ+. En del pasienter frykter at sensitiv informasjon skal komme på avveie fordi de ikke stoler på tolkens taushetsplikt (Gyulai et al., 2015). Terapeutisk fokus på skam og aksept for egen legning blir dermed ekstra utfordrende i terapeutiske samtaler med tolk. Det er hensiktsmessig å informere tolken om tema på forhånd, slik at tolken er godt forberedt, og vurderer om fjern- eller telefontolk bør brukes fremfor fremmøtetolk (Fuglestad & Djup, 2019).

Asylintervjuene hos UDI

Skeive flyktninger utsettes for ekstra belastninger i asylintervjuene hos UDI. Gjennom *Tilhørighet i Trondheim*-prosjektet har vi for eksempel erfart at UDI ikke alltid tror på LHBTIQ+-flyktninger som forteller at legning er årsaken til flukten. Vi har også erfart at bosatte flyktninger med legning som oppholdsgrunnlag har blitt innkalt til nytt intervju, der UDI av ulike grunner betviler legningen og dermed oppholdsgrunnlaget. Det er vanskelig å holde fokus på terapi og integrering når utlendingsmyndighetene samtidig sår tvil om identitet og legning. Pasientens terapeutiske framgang, tillit til andre mennesker og myndigheter, og utvikling av identitetsforståelse, bremses av frykt for utsendelse.

Tillit og troverdighet

Asylintervjuene fokuserer på generell troverdighet og troverdighet om legning, og det tas utgangspunkt i at asylsøker raskt skal ha tillit til at viktig informasjon kan deles med intervjuer. Fra litteraturen og gjennom klinisk erfaring vet vi at LHBTIQ+-flyktninger er en gruppe som sjelden forteller åpent om egen legning, og som har erfart at man ikke kan ha tillit til myndigheter. Likevel forventer UDI at intervjuobjektet skal ha umiddelbar tillit til intervjuer og beskrive legning, skamfølelse og frykten for eget liv. Intervjuet er en anstrengende øvelse for skeive flyktninger, som gjennom et helt liv har hatt som overlevelsesstrategi å lyve om legningen til seg selv, myndigheter og øvrighetspersoner. I tillegg vil skyldfølelse og skam, vansker med å beskrive egen identitet og traumerelaterte hukommelsesvansker gjøre det vanskelig å beskrive følelser og personlige opplevelser på en sammenhengende måte (Opaas, 2020; Varvin, 2018). Vi vet også at mange LHBTIQ+-flyktninger enten ikke kjente til at opplysninger om legning var viktig for asylsøknaden ved søknadstidspunktet, eller at de har holdt tilbake informasjon om legningen sin fordi familiemedlemmer eller andre fra samme landbakgrunn var til stede under intervjuet (Eggebo

et al., 2018). Alt i alt risikerer flyktningene å bli oppfattet som lite reflekterte om egen legning og bli vurdert med både lav generell troverdighet og lav troverdighet om legning (Gyulai et al., 2015). Videre er tolkebruk spesielt utfordrende i asylintervju med legning som tema. Mange er usikre på tolkens taushetsplikt og tør ikke være åpne. Tolken har heller ikke nødvendigvis et vokabular for ord innen LHBTIQ+. Med tolk risikerer man derfor at viktig informasjon også blir feiltolket eller ikke formidlet (Gyulai et al., 2015).

Autentisk skeiv

Det finnes ingen fasit for å vurdere sannheten av en persons legning og kjønnsidentitet. Kulturell bakgrunn, sammen med frykt for negativ sosial kontroll eller straffeforfølgelse, vil naturligvis påvirke på hvilken måte og om man kan uttrykke legning (Akin, 2017). Asylintervjuet tar utgangspunkt i et vestlig rammeverk og kontekst. Det forutsettes at man uttrykker seg og ser ut på en bestemt måte for å bli oppfattet som troverdig (Gustavsson, 2016). LHBTIQ+-asylsøkere bruker kognitive ressurser på å «oversette» sin seksuelle legning til en vestlig og norsk kontekst. Hvis man mangler sosiale nettverk der man får informasjon om asylprosessen og hva som forstås som autentisk skeiv i Norge, risikerer man å oppfattes med lav troverdighet om egen legning (Akin, 2017). Stereotypier om hva det innebærer å være skeiv, kan brukes som begrunnelse for avslag på asylsøknaden når personen ikke tilpasser seg beslutningstakerens forståelse av kjønn og seksualitet (Akin 2017; Gartner, 2015; Gustavsson, 2016). For å unngå feil avgjørelse i asylsøknader og ytterligere belastninger for flyktningen er det essensielt at intervjuprosessen tar hensyn til kulturell bakgrunn, personens frykt for negativ sosial kontroll og konsekvensene av æresrelatert og internalisert skam.

Videre utvikling

LHBTIQ+-flyktningenes spesifikke vansker etter ankomst til Norge trenger økt anerkjennelse. Psykologer kan bidra med sentral kunnskap om kulturforståelse og gode integreringsprosesser, som er viktig i arbeid med å øke opplevelsen av tilhørighet for skeive flyktninger. En bør prioritere videre forskning og kompetanseheving hos kommunepsykologene, spesialisthelsetjenesten og flyktningtjenestene i kommunene. Tolketjenester og utlendingsmyndighetene, som har ansvaret for mennesker som søker asyl på bakgrunn av forfølgelse grunnet seksuell legning, bør tilbys kompetanseheving om LHBTIQ+-flyktninger.

Gjentakende tema i terapi er traumatiske erfaringer, identitetsproblematikk, skam, skyld og ensomhet

I år er det 50 år siden homofili ble avkriminalisert i Norge, og det er 45 år siden diagnosen homofili ble fjernet fra diagnosemanualene. Fram til de tragiske drapene under Pride-uka i juni opplevde mange at kampen for homofiles rettigheter i Norge var ferdig og vunnet. Hendelsen viser at vi må sette søkelys på manglende aksept for skeive i samfunnet generelt, og særlig i enkelte minoritetsmiljøer. Aksept for skeiv kjærlighet er både kulturelt og psykologisk betinget, og her kan psykologfaglig kunnskap være en viktig bærebjelke. I terapirommet og gjennom samfunnspsykologien kan psykologer bidra til økt aksept for at det skal være lov å elske den man vil. Som psykologer bør vi også utfordre vår egen berøringsangst når det gjelder å tematisere *både* legning og kulturell bakgrunn. Ikke minst må vi tørre å diskutere skjulte fordommer og æreskodekser og hvordan kulturell og religiøs bakgrunn innvirker på aksept for skeive, både samfunnspsykologisk, familiemessig og individuelt.

Referanser

- Akin, D. (2017). Queer asylum seekers: translating sexuality in Norway. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(3), 458–474. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2016.1243050>
- Allum, T., Vilhelmshaugen, M. & Eikrem, T. (2020). Kapittel 13. Når familien alltid er med. I A. Ottesen Berg & K. Holt (red.), *Kultur og kontekst i praktisk psykologarbeid*. Gyldendal.
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (u.å.). LHBTIQ-ordlista. Hentet 06. september 2022 fra <https://ny.bufdir.no/likestilling/lhbtqi-ordlista/>
- Eggebø, H., Stubberud, E. & Karlstrøm, H. (2018). Levekår blant skeive med innvandrerbakgrunn i Norge (NF Rapport 9/2018). Nordlandsforskning.
- Fuglestad, Å. B. & Djup, H. W. (2019). Kapittel 15. Bruk av tolk i samtale. I L. Lien, R. Dybdahl, H. Siem, I. Julardzija & H. H. Bakke (red.), *Asylsøkere og flyktninger. Psykisk helse og livsmestring*. Universitetsforlaget.
- Følner, B., Dehlholm, M. & Christiansen, J. M. (2015). *Nydanske LGBT-personers levevilkår (Rapport)*. København: Als Research APS.
- Gartner, J. L. (2015). (In)credibly Queer: Sexuality-based Asylum in the European Union. I A. Chase (red.), *Transatlantic Perspectives on Diplomacy and Diversity* (s. 39–66). Humanity in Action Press.
- Gustavsson, A. (2016). Fra handling til identitet – troverdighetsvurderingen i seksualitetsbaserte asylsaker [Masteroppgave]. Avdeling for kvinneverett, barneverett og likestillings- og diskrimineringsrett. Universitetet i Oslo.
- Gyulai, G., Singer, D., Chelvan, S. & Given-Wilson, Z. (2015). *Credibility assessment in asylum procedures. A multidisciplinary training manual. Volume 2*. Hungarian Helsinki Committee.
- Mendos, L. R., Botha, K., Lelis, R. C., López de la Peñ, E., Savelev, I. & Tan, D. (2020). *State-Sponsored Homophobia 2020: Global Legislation Overview Update*. Geneva: ILGA World.
- Nathwani, N. (2015). *Protecting persons with diverse sexual orientations and gender identities. A Global Report on UNHCR's Efforts to Protect Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, and Intersex Asylum-Seekers and Refugees*. Division of international protection. UNHCR The UN refugee agency.
- Opaas, M. (2020). Kapittel 5. Flyktninger med traumerelaterte plager – en kunnskapsoversikt. I A. Ottesen Berg & K. Holt (red.), *Kultur og kontekst i praktisk psykologarbeid*. Gyldendal.
- Stubberud, E. & Akin, D. (2018). *En studie av livssituasjonen for skeive enslige mindreårige asylsøkere i omsorgssentre og asylmottak (KUN-rapport)*. Likestillingscenteret KUN.
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). (2012). *Guidelines on international protection No. 9: Claims to Refugee Status based on Sexual Orientation and/or Gender Identity within the context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol relating to the Status of Refugees*.
- Varvin, S. (2018). *Flyktingers psykiske helse*. Universitetsforlaget.
- Wikan, U. (2008). *Om ære*. Pax Forlag.